

Från galaxen under ytan: Regina di Luanto och andra glömda italienska författarskap

Ulla Åkerström, fil.dr i italienska

”La galassia sommersa”, galaxen under ytan. Så kallar den italienska litteraturprofessorn Antonia Arslan den stora mängd kvinnliga författare från cirka 1870 och fram till en bit in på 1900-talet som på sin tid var lästa och omtalade, men som nu är glömda och försvunna ur litteraturhistorieskrivningen. I det följande skall jag berätta om några av dessa författare, och framför allt om Regina di Luanto, som inte många har hört talas om idag, trots att hon var omtalad under sin livstid. Idag befinner hon sig ”under ytan”, men jag skall försöka fiska upp henne igen.

I samband med Italiens enande på 1800-talet hade de italienska kvinnorna börjat få möjligheter att ta de första stegen mot social frigörelse och bli mer delaktiga i samhällslivet. Detta innebar också att flera kvinnor började ta del i det litterära livet. Under 1800-talets senare hälft ökade de kvinnliga författarna i antal, fick fler läsare och började bli en accepterad del av de litterära institutionerna. Många av de kvinnliga romanförfattarna var samtidigt journalister, tidningsredaktörer, debattörer, poeter, följetongs- och barnboks författare, och hade ofta en social inriktning i sina verk, vilket också uppmärksammades av den samtida kritiken. Flera behandlade specifikt kvinnliga problem och tog upp ämnen som de ogifta kvinnornas situation, arbeterskornas hårda villkor, prostitution, olyckliga äktenskap, skilsmässa och påtvingat klosterliv. Det är ofta en mörk bild som tecknas av kvinnors liv med självmord, depressioner, regressioner eller andra olyckliga slut, där drömmar om kärlek bryskt går i kras i mötet med det rådande sociala systemet.

En av de glömda författarna som på senare tid lyfts fram är den stilsäkra och ofta ironiska Marchesa Colombi, vilket är en pseudonym för Maria

Antonietta Torriani (1840–1920). Marchesa Colombi har idag gjorts tillgänglig för en modern publik genom flera nyutgåvor och via en hel del studier. Mest känd är romanen *Un matrimonio in provincia* från 1885 (på svenska ungefär Ett äktenskap i landsorten), i vilken Marchesa Colombi med den lätta ironi hon kännetecknas av beskriver den unga flickan Denzas väg till äktenskapet, som visserligen inte blir med drömprinsen, utan med en snäll och arbetsam man, låt vara prydd med en vråta i ansiktet. Två andra idag någorlunda ihågkomna författare är Neera (pseud. för Anna Zuccari, 1846–1918), som debatterade i tidningarna och skrev en massa romaner, och framför allt Matilde Serao (1856–1927), en kraftfull och färgstark journalist från Neapel, som bland annat startade en egen tidning, *Il Giorno*, men också skrev en mängd romaner och dessutom var aktuell som nobelpriskandidat på 1920-talet. Men den fram till idag mest omskrivna kvinnliga författaren är nog Sibilla Aleramo (pseud. för Rina Faccio, 1876–1960), som blivit en ikon i den moderna italienska feminismen tack vare sin bok *Una donna* som kom ut 1906 och som redan på sin tid blev mycket omtalad och som snabbt översattes till en mängd språk. På svenska kom boken ut 1908 med titeln *En kvinna*. (1988 nyöversattes den till svenska med den nya titeln *En kvinnas liv*.) I *Una donna* beskriver Sibilla Aleramo sitt eget öde, där hon efter en lycklig uppväxt alltför ung gifter sig med en man vilken det senare visar sig att hon inte har något gemensamt med. Hon får ett barn, men vantrivs alltmer i äktenskapet. Det slutar med att hon lämnar man och barn för att skapa ett eget liv. Tematiken är inte ovanlig, tvärtom. Kvinnans lidande i äktenskapet är en ständigt återkommande tematik hos kvinnliga författare. Boken följdes av en intensiv debatt i Italien, där särskilt valet att lämna den lille sonen sågs som chockerande, också av de samtida feministerna. Efter *Una donna* skrev Sibilla Aleramo en del andra böcker, främst diktsamlingar, men ingen fick en sådan framgång och genomslagskraft som debutboken. Hon blev istället mest känd för sina otaliga kärlekshistorier, ofta med andra poeter och författare.

Regina di Luanto däremot, är idag i det närmaste helt okänd, trots att hon, enligt litteraturprofessorn och kritikern Luigi Russo under sin verkssamma tid hade en i det närmaste "morbida" framgång på grund av sina "vågade" romaner (*I narratori*, 1923). Vad var det som var så "vågat" i dessa romaner? Saken är inte helt lätt att ta reda på idag, av den enkla an-

ledningen att romanerna har sjunkit långt ner under ytan, och är mycket svåra att få tag på. De finns kvar bara på ett fåtal bibliotek i Italien samt på några enstaka i utlandet, bland andra British Library i London.

Regina di Luanto, vars liv man inte vet mycket om, föddes i en välbärgad högborgerlig familj i Terni 1862. Hon bodde bland annat i Florens och Pisa. Regina di Luanto ("Drottningen från Luanto") är en pseudonym, och privat kom hon att ha flera olika namn. Hennes ursprungliga namn var Guendalina Lipparini, men efter att hon 1881 gift sig med diplomaten Alberto Roti brukade hon kallas "contessa Anna Roti". Pseudonymen är ett anagram av Guendalina Roti. Man vet lite om hennes äktenskap med Roti, som dog 1898 i Brasilien. Möjligen levde de båda makarna tidvis åtskilda. De hade inga barn. Vid makens död flyttade Guendalina till Milano. Hon levde i många år tillsammans med juveleraren Alberto Gatti, och när de till sist gifte sig 1911 kallades hon Lina Gatti. Hon dog hastigt vid tiden för första världskrigets utbrott 1914. Regina di Luanto debuterade 1890 och gav sammanlagt ut två novellsamlingar och elva romaner. Hon skrev också artiklar, främst i tidskriften *La donna*.

Miljön i Regina di Luantos böcker är oftast, som hennes egen tycks ha varit, högborgerlig eller aristokratisk. Flera av huvudpersonerna är privilegierade, ofta rika och flera med fina titlar: grevar och grevinnor, hertigar och hertiginnor. Romantiska intriger saknas inte och i de flesta romanerna finns det en allvetande berättare som i tredje person för handlingen framåt och genom att lämna en mängd indicier lockar läsaren till vidare läsning och till att gissa hur det skall gå. Detaljerade beskrivningar av olika miljöer och dialoger är vanliga. Men Regina di Luanto är inte bara en berättare av kärlekshistorier eller enbart en skildrare av aristokratin i Rom, Florens och Milano. Romanerna är fyllda av en skarp kritik mot den miljö hon skildrar, mot hyckleriet, falskheten och egoismen den är genomsyrad av. Romanen *La scuola di Linda* (Lindas skola) från 1894 är vad man skulle kunna kalla en negativ utvecklingsroman, som handlar om en rik aristokratisk flicka som blir förstörd av sin felaktiga uppfostran och depraverade miljö. I bokens början är Linda en positiv och oskuldsfull liten flicka, men i slutet är hon en cynisk och okänslig kvinna som inte bryr sig om någon, inte ens sin egen lille son som ligger och dör när hon är på en finare tillställning.

Bara en enda roman, *La servetta* (Tjänsteflickan) från 1901, är förlagd till en miljö som inte är aristokratisk eller högborgerlig. Denna roman är

också ett slags negativ utvecklingsroman, som handlar om Elsa och hennes sorgliga öde. I bokens början är hon en ung och oskuldsfull flicka på landet, som skickas till staden för att tjäna hos en familj, där hon blir förförd av sonen i huset och kastas ut när hon blir gravid. Därefter är hennes liv en tragisk odysseé och från att ha varit en ärlig person lär hon sig att bli cynisk och beräknande. Till sist hamnar hon hos en moraliskt medveten familj som består av mor och son. Dessa två försöker med vänlighet och intresse att väcka tjänsteflickans intellekt och föra in henne på en hedervärd väg, men det är för sent. Tjänsteflickan misstolkar den unge husbondens omsorger om henne som kärlek, och när han så småningom gifter sig med en annan begår hon självmord. Själva kärnpunkten i romanen, liksom i flera andra, handlar just om uppfostran och utbildning, i detta fall hur det går illa för Elsa eftersom hon inte fått den uppfostran och utbildning hon hade behövt, vilket gör henne till ett offer i det hycklande och skoningslösa samhället.

I romanerna *Le virtuose* (De ärbara) från 1910 och *Per il lusso* (För lyxen) 1912 står hyckleriet i de högre samhällsklasserna i centrum. I båda romanerna finns det en ung intelligent kvinna som genomskådat den falska livsstilen hon lever i och på olika sätt försöker hitta ett sätt att ta sig ur den förljugna miljön. De bådas respektive sökande leder till ett framläggande av tankar som ses som moderna, och förmodligen också "vågade". Kritiken är hård mot den ytliga uppfostran och utbildning som hindrar flickor att på egen hand skapa sig en framtid och hänvisar dem till kärlekslösa äktenskap med män de i bästa fall kan fördrå, i värsta fall avskyr. Huvudpersonen Antonia i romanen *Libera!* (Fri!) från 1895 har liknande tankar. Hon är nybliven änka och har befriats från ett påtvingat och olyckligt äktenskap. Hon är en modern kvinna med progressiva idéer och medveten om värdet av sin frihet. Trots sina onda föraningar, går hon efter övertalning med på att gifta sig med mannen hon har ett förhållande med. Alla hennes farhågor infrias, äktenskapet går om intet, men Antonia låter sig inte knäckas utan lämnar maken och beslutar sig för att återuppta sitt tidigare fria liv.

Antonia i *Libera!* karaktäriseras av ett stort intresse för vetenskap och nya tankar. Det är en annan viktig del av tematiken i Regina di Luantos författarskap. De positiva figurerna, både män och kvinnor, är moderna, rationella och ofta vetenskapligt intresserade. I romanen *La prova* (Beviset) från 1896 står tilliten till vetenskapen i centrum. Huvudpersonen är en

man, Antonio, och synvinkeln är hans, även om romanen är skriven i tredje person. Andra människors tankar och synvinklar tolkas genom honom och läsaren får egentligen bara veta vad han tror sig förstå, när han till exempel tolkar sin hustrus tankar och känslor. Antonio är läkare, god make och far till fyra barn som håller på att bli vuxna. Han bär på en misstanke som han aldrig vågat yppa för någon och som han ägnat de senaste åren att finna bevis till. Det gäller sonen Enrico, som Antonio på goda grunder misstänker inte är hans biologiska son. Genom sina studier i ärftlighetslära lyckas han för sig själv bevisa att det i själva verket är en bekant till familjen som är fadern, en person med ärftlig sinnessjukdom i familjen, något som också Enrico uppvisar tydliga tecken på. I början av sina misstankar brottas Antonio med hämndkänslor och misstro mot hustrun, som aldrig sagt något om saken. Men allteftersom tiden går ökar insikten hos Antonio om människans fel och brister, och inom sig känner han till sist förståelse och medlidande för hustrun, liksom för Enrico som är ett oskyldigt offer. De inre diskussionerna Antonio för med sig själv handlar om samhällets hycklande moral som leder människor i fördärvet. Även sådana som genomskådat falskheten tvingas att leva i lögn och smärta därför att samhället kräver det. Denna insikt ökar hans medlidande och förlåtelse. I slutet av romanen kommer sanningen till sist fram. Dottern Ada, som av Antonio ses som en förfinad och utvecklad variant av honom själv, vill av hänsyn till sin fästman avstå från att gifta sig för att inte riskera att föra vidare den sinnessjukdom hon tror sig vara bärare av. Till sist biktar sig modern för den blivande svärsonen och boken får ett lyckligt slut för alla utom för den sinnessjuka som hamnar på en vårdanstalt.

Den moderna, rationella, och tänkande människan är idealet och representeras av de positiva romanfigurerna, både manliga och kvinnliga, i Regina di Luantos böcker. Motsatsen är de egoistiska och bakåtsträvande romanfigurerna, också de både manliga och kvinnliga, som inte vill ha någon förändring och som är fast i ett förlegat tänkande. En av de mest intressanta negativa huvudpersonerna är den aristokratiska Eva som är gift med en rik bankir i Regina di Luantos första roman *Salamandra* från 1892. De båda makarna träffas inte särskilt ofta, och deras samliv är sparsamt. Evas problem är hennes frigiditet, inte bara den rent fysiska, utan också avsaknaden av förmågan att förälska sig och känna kärlek. I romanen får man följa hennes sökande efter kärleken, både den fysiska och den kän-

lomässiga. Hon prövar sig fram med en snabb förbindelse i Monte Carlo och med en snäll lärare som ger upp allt för hennes skull men sedan kallt lämnas. Hon gör ett försök till en klassöverskridande relation med en tjänare, men lyckas inte förmå sig att löpa linan ut, vilket hon däremot gör med en ärkehertig. Alla män blir bara redskap för henne i sökandet efter något hon inte lyckas uppnå. Till sist förgör hon totalt en man som älskar henne, genom att lura honom och förmå honom att svika en ärlig kvinna som försöker rädda honom undan Eva. I *Salamandra* står känslolösheten i centrum, och Eva blir en representant för det kalla samhälle hon lever i. Hennes bakgrund antyds bara, men hon tycks ha haft en dystert och känslolös uppväxt och drivits in i äktenskapet av ekonomiska skäl. Den enda gång hon tycks kunna slappna av och ge sig hän för några ögonblick är i den kvinnliga gemenskapen hon upplever vid förberedelserna till ett bröllop i Egypten i ett slutet haremsliknande kvinnorum, men det visar sig till slut att hon inte känner sig hemma där heller.

Den frispråkiga framställningen av den kvinnliga sexualiteten, även om den är negativ i *Salamandra*, är säkert en av orsakerna till att Regina di Luanto sågs som en vågad författare. Tematiken återkommer i andra romaner. I *Gli agonizzanti* (De döende) från 1900 är den kvinnliga huvudpersonen den unga flickan Isabella som blivit gravid med en oansvarig dandy som försöker få henne att gifta sig med en osmaklig rik man för att själv slippa undan. Hon vägrar, och efter en mängd förvecklingar och med hjälp av en ärlig och altruistisk man som älskar henne, lyckas hon ta sig från sitt förljugna föräldrahem och får hjälp att skapa ett eget liv och försörja sig själv och sitt barn. Till skillnad från ett traditionellt lyckligt slut där hon förmodligen gift sig med sin välgörare, slutar istället romanen med budskapet att det viktigaste för Isabella är att hon uppnår en egen autonomi och inte blir beroende av någon annan. Ett föräktenskapligt sexuellt snedsteg skall inte behöva betyda att en kvinnas liv är slut socialt sett. Samma självständighet strävar också den frihetssträvande och samhällskritiska Stefnia i Regina di Luantos sista roman *Per il lusso* efter att uppnå. Om det lyckas får man aldrig veta, men i slutet av romanen emigrerar hon med sina föräldrar till Amerika, den nya världen, ett symboliskt slut i den sista boken i ett författarskap som kämpade mot det omoderna och förlegade samhället i den gamla världen.